

11. Kashuba, V. & Savliuk, S. (2017). Structure and content of the technology of prevention and correction of disturbances of spatial organization of the body of children 6-10 years old with sensory systems deprivation. Journal of Education, Health and Sport formerly Journal of Health Sciences, 7(8), 1387–1407.
12. Kashuba, V. & Savliuk, S. (2017). Biological pre-conditions for the development of the formation concept of spatial organization of body of the children with vision deprivation. Journal of Education, Health and Sport formerly Journal of Health Sciences. Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, 7(7), 1095–1112.
13. Kashuba, V.A. & Martynyuk, O.A. (2013). To the issue of the use of corrective-prophylactic program in the process of physical education of female students with various violations of the spatial organization of the body. Scientific journal of the National Academy of Sciences of Ukraine / ed. by H.M. Arzytsov, 1(27), 28-35.
14. Kashuba, V.A. & Futorny, S. (2017). Model of integration of the information environment for the formation of a healthy lifestyle in the education process of higher education institutions. Scientific and methodical bases of using information technologies in the field of physical culture and sports: a collection of scientific works [Electronic resource], 1, 46-50.
15. Kashuba, V.A. & Dudko, M.V. (2015). Modern approaches, techniques and technologies to the formation of a healthy lifestyle of students in the process of physical education. Youth scientific bulletin of the Eastern European National University named after Lesya Ukrainka, (17), 52-57.
16. Kashuba, V.A. & Dudko, M.V. (2016). The technology of prevention of student postural disorders in the process of physical education. Science and sport: modern trends, 2(11), 24-31.
17. Kashuba, V.A., Bondar, E.M., Goncharova, N.N. & Nosov, N.L. (2016). Formation of human motor activity in the process of ontogenesis. Lutsk: Vezha-Druk.
18. Kashuba, V., Kolos M., Rudnytskyi O., Yaremenko V., Shandrygos V., Dudko M., & Andriieva O. (2017). Modern approaches to improving body constitution of female students within physical education classes. Journal of Physical Education and Sport, 4(227), 2472–2476.
19. Kashuba, V.A. & Golovanova, N. (2018). Increase in efficiency of professionally applied physical training of pupils of 16-17 years old based on application of informational and methodical systems. Physical education of students, 22(2), 57–62.

УДК: 159.922.7+37.018-057.874

Гончарова Н.М.
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури розглянуто питання особливостей функціонування колективу учнів першого класу, що навчаються в школі та психологічного клімату який формує даний колектив. **Метою роботи** було визначення особливостей психологічного клімату в колективі учнів першого класу та рівень їх шкільної мотивації. **Методи дослідження:** аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, ресурсів мережі Internet, контент-аналіз, понятійно-термінологічний аналіз, теоретико-методологічний аналіз, педагогічні методи дослідження, опитування, методика емоційно-кольорової аналогії за А. М. Лутошкиним, методика визначення шкільної мотивації за Н. Г. Лускановою, методи математичної статистики. У дослідженні брали участь учні першого класу 6-8 років. Проаналізовано динаміку психологічного клімату у колективі учнів під впливом навчального процесу у загальноосвітній школі, в різних умовах оточення. Виявлено важливу роль мотиваційних пріоритетів у самопочутті дитини в складі колективу учнів. Розглянуто шляхи формуванню сприятливої психологічної атмосфери у учнівському колективі за рахунок системного застосування засобів та методів фізичного виховання.

Ключові слова: школярі, психологічний клімат, мотивація, початкові класи, атмосфера.

Гончарова Н.Н. Особенности психологического климата коллектива младших школьников. В статье на основе анализа научно-методической литературы рассмотрены вопросы особенностей функционирования коллектива учеников первого класса и психологического климата который формирует данный коллектив. Целью работы было определение особенностей психологического климата в коллективе учеников первого класса и уровень их школьной мотивации. **Методы исследования:** анализ и обобщение научно-методической литературы, ресурсов сети Internet, контент-анализ, понятийно-терминологический анализ, теоретико-методологический анализ, педагогические методы исследования, опрос, методика эмоционально-цветной аналогии по А. М. Лутошкину, методика определения школьной мотивации по Н.Г. Лускановой, методы математической статистики. В исследовании принимали участие учащиеся первого класса 6-8 лет. Проанализирована динамика психологического климата в коллективе учащихся под влиянием учебного процесса в общеобразовательной школе, в различных условиях окружения. Выведено важную роль мотивационных приоритетов в самочувствии ребенка в составе коллектива учащихся. Рассмотрены пути формирования благоприятной психологической атмосферы в коллективе за счет системного применения средств и методов физического воспитания.

Ключевые слова: школьники, психологический климат, мотивация, начальные классы, атмосфера.

Goncharova Nataliia. Peculiarities of psychological atmosphere in the group of primary school-aged children. The publication, relying on the analysis of scientific and methodological resources, covers the peculiarities of functioning of a group of first grade schoolchildren and psychological atmosphere within this group. The factors that influence the functioning of the

schoolchildren's group are investigated in the light of other scientists' researches. **The aim of the research** is to distinguish the peculiarities of psychological atmosphere in the group of first grade schoolchildren and the level of their school motivation. **Research methods:** analysis and generalization of the data from scientific and methodological resources, Internet sources, content analysis, concept and term analysis, theoretical and methodological analysis, pedagogical research methods, enquiry, method of emotional and color analogies by A. M. Lutoshkin, method of school motivation estimation by N. G. Luskanova, methods of mathematical statistics are used in the investigation. The research is organized in the way which promotes analyzing the indices dynamics during the school year in two stages; 6-8 year-old first grade schoolchildren of general secondary school establishments from the cities of Krolevets and Vinnytsia participated in the research. As a result of investigation the dynamics of psychological atmosphere within this group of first grade schoolchildren under the influence of studying in general secondary school establishments in different environmental conditions is analyzed. The results of studying the indices dynamics throughout the duration of a schoolear are presented. The advantage of moderate stabilizing nature of psychological atmosphere within this group of schoolchildren and positive influence of physical exercises upon the state of health of a child as a group member is established. The importance of motivation priorities of a child as a member of schoolchildren group for the state of health is defined. The description of dividing schoolchildren according to the level of their school motivation is provided. The presence of gender differences in the level of children's school motivation is observed. The ways of creating positive psychological atmosphere in the group of schoolchildren by means of systematic use of means and methods of physical education, promotion of cooperation among all participants of educational process are considered.

Key words: schoolchildren, psychological atmosphere, motivation, primary school, atmosphere.

Постановка наукової проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Зростання рівня вимог, що висуваються сучасним життям до середньої людини, культурні, економічні та соціальні трансформації вимагають від неї надзвичайної мобілізації когнітивних, емоційних та особистісних ресурсів, постійної готовності вирішувати проблеми, що виникають [6]. Діяльність людини в більшості випадків пов'язана з взаємодією з іншими людьми в рамках функціонування колективу [9].

Навчання поведінці дитини в рамках діяльності колективу починається ще на початкових етапах навчання в школі, визначаючи перед закладом загальної середньої освіти, вчителем та батьками завдання по створенню умов, що сприятимуть всебічному розвитку особистості в колективі.

Зміна соціальної ролі учнів, з початком навчання в школі, супроводжується процесом адаптації до нових умов та формуванням відповідного психологічного клімату в колективі учнів. Молодий шкільний вік до того являється кризовим, що має прояв: у втраті безпосередності, коли між бажанням та дією дитини виникають хвилювання за те що ця дія може значити для самої дитини; симптом «гіркої цукерки» - коли дитині погано, але вона намагається цього не показувати [8].

У сучасній науці під психологічним кліматом розуміють якісну сторону міжособистісних відносин, що має прояв у вигляді сукупності психологічних умов, які сприяють або протидіють продуктивній спільній діяльності та всебічному розвитку особистості у групі [4].

Вивчення міжособистісних відносин молодших школярів має велике значення на сучасному етапі розвитку суспільства, що пов'язано з формуванням культури міжособистісних стосунків підрастаючого покоління [3, 9].

Психологічний клімат є невід'ємною характеристикою дитячого колективу та може визначитися як феномен, який представляє собою динамічне поле відносин, у якому розвивається групова діяльність та визначає самопочуття особистості, є міру прояву особистісного «Я» [9].

Стан психологічного клімату в колективі учнів визначає успішність його існування, знаходиться під впливом значної кількості факторів.

Окрім цього, конфліктні ситуації які виникають у школі, накладаються на можливий негативний психологічний клімат у сім'ї, що призводить до недорозвитку фізичних та психологічних механізмів адаптації, таких як імунітет, контроль емоційного реагування, здатність переносити амбівалентність [6, 10]. Негативна реакція з боку батьків, які виражаються у вигляді гіперопіки, постійних звинувачень, перфекціонізму, ігнорування призводить до психосоматичних порушень, таких як часті простудні захворювання, дисфункції кишково-шлункового тракту, різні запальні процеси та травматизм [6, 10].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливість питання що розглядається, підтверджується значною увагою науковців. Вплив психологічного клімату в учнівському колективі на успішність навчання розглянуто у роботі О. А. Кандрасова, М. В. Фалей [4], які з'ясували пряму залежність між психологічним кліматом у колективі та навчальною успішністю учнів. Авторами доведено сприятливий вплив занять фізичними вправами на психологічний клімат у колективі [1-3]. Г. П. Мозгова довела вплив взаємовідносин в шкільному колективі на психічне здоров'я дітей [6].

Вивчення психологічного клімату в учнівському колективі та розробка механізмів формування сприятливого психологічного клімату в колективі учнів, який характеризується радістю спілкування, довірою, відчуттям захищеності, має велике значення для психічного здоров'я дитини [2].

Мета дослідження – визначити особливості психологічного клімату в колективі учнів першого класу та рівень їх шкільної мотивації.

Методи дослідження та організація дослідження: аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, опитування, методика емоційно-кольорової аналогії за А.М. Лутошкіним [5], методика визначення шкільної мотивації за Н. Г. Лускановою [7], методи математичної статистики. У дослідженні брали участь учні першого класу 6-8 років закладів загальної середньої освіти м. Крелевець, м. Вінниця.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі проведення дослідження по визначенню умов взаємодії членів учнівської групи було досліджено емоційну атмосферу групи учнів та кожного члена колективу окремо. Для здійснення оцінки було застосовано методику емоційно-кольорової аналогії за А. М. Лутошкіним [5]. В процесі дослідження було

проаналізовано стан психологічного клімату колективу учнів під впливом змінних умов оточення, що дозволило проаналізувати вплив уроку фізичної культури на настрій дітей – учасників дослідження. Дослідження проводилось перед уроком фізичної культури, під час нього та по його завершенні. У дослідженні взяли участь 102 учні закладів загальної середньої освіти віком від 6 до 8 років, які навчалися в першому класі.

Застосована методика емоційно-кольорової аналогії передбачала порівняння загальної психологічної атмосфери у колективі та самопочуття дитини з відповідними кольоровими позначеннями в різних умовах оточення.

Дослідження проводилось в два етапи, що дозволило охарактеризувати зміни психологічного клімату в колективі учнів за період навчання у першому класі.

Характеризуючи початковий етап педагогічного експерименту слід сказати про помірно стабілізуючий характер психологічної атмосфери в колективі учнів. Що мало прояв у висловлені дітьми свого настрою під час знаходження у учнівському колективі як спокійний – 13,7 %, приємний – 12,7 %, сумний – 19,6 % дітей. Найбільша кількість дітей охарактеризувала свій настрій як захоплений – 24,5 %, але на жаль, із учасників дослідження 10,8 % дітей були вкрай незадоволені своїм знаходженням у даному учнівському колективі (рис.1).

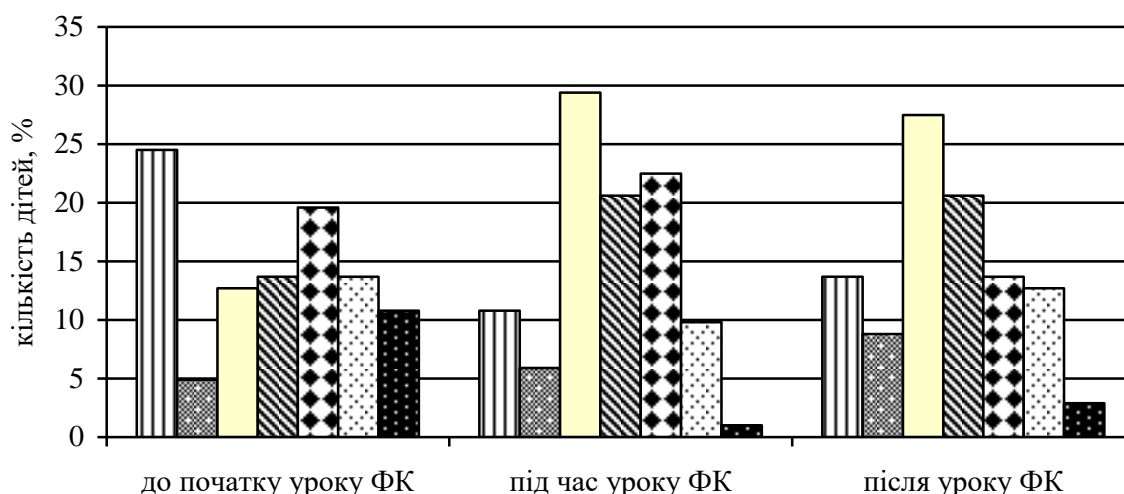

Рис.1. Розподіл дітей за оцінкою загальної емоційної атмосфери групи, перший етап дослідження:

- ▨ - захоплений;
- ▩ - радісний;
- (yellow) - приємний;
- ▨ (diagonal) - спокійний;
- ▩ (dotted) - сумний;
- ▩ (dotted) - стурбований;
- (black) - вкрай не задоволений

В подальшому педагогічна атмосфера в колективі учнів оцінювалась через призму змін які відбулись під час уроку фізичної культури та по його закінченню. Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок про значний вплив занять фізичними вправами на настрій учнів.

Позитивні зміни, які відбулись під час уроку фізичної культури характеризувались зменшенням кількості учнів з негативним настроєм, так кількість учнів вкрай не задоволених оточенням зменшилась на 9,8 %. Частина учнів 9,8 % характеризувались стурботливим станом, що на 3,9 % менше у порівнянні з початком заняття. В той самий час, кількість учнів, що висловили приємні відчуття під час знаходження в колективі, збільшилась на 16,7 %. Дана тенденція засвідчує позитивний вплив занять фізичними вправами на емоційний стан дітей у колективі та мала своє продовження у самопочутті дітей після уроку фізичної культури.

В подальшому дослідження було спрямовано на з'ясування загальної картини домінуючих емоцій у дітей за період навчання у першому класі. Повторне проведення методики емоційно-кольорової аналогії серед учнів першого класу демонструє тенденцію до зміни свого відношення дітьми до оточуючих. У порівнянні с початком навчального року дещо зменшилась кількість дітей зі захопленим настроєм від знаходження у дитячому колективі та складала 12,7 %, в той самий час спостерігалось збільшення учнів з радісним (13,7 %) та приємним (17,6 %) настроєм (рис. 2).

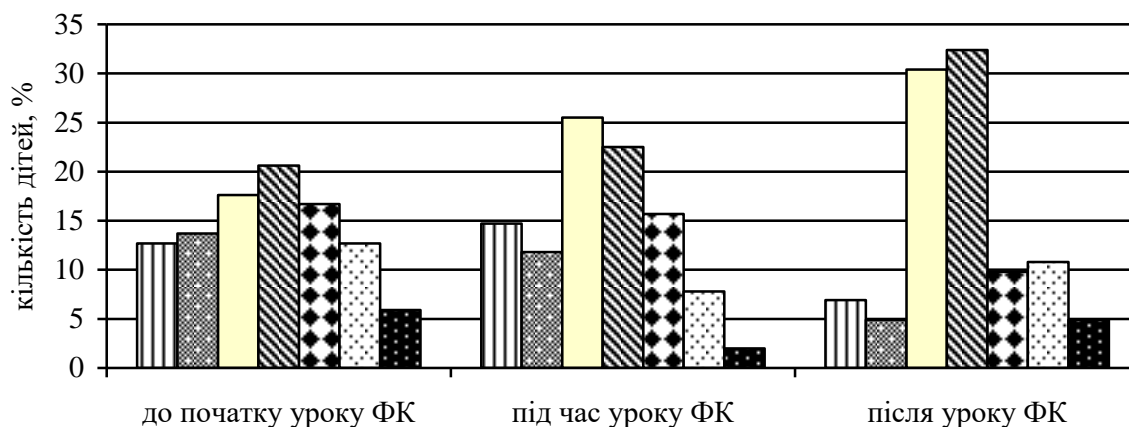

Рис.2. Розподіл дітей за оцінкою загальної емоційної атмосфери групи, другий етап дослідження:

- ▨ - захоплений;
- ▩ - радісний;
- (yellow) - приємний;
- ▨ (diagonal) - спокійний;
- ▨ (dotted) - сумний;
- ▨ (cross-hatched) - стурбований;
- (black) - вкрай не задоволений

На другому етапі дослідження також спостерігались зміни у настрої дітей у їх взаємовідносинах під час уроку фізичної культури, що характеризувалось помірно стабілізуючою психологічною атмосферою у колективі учнів. Дещо переважали кількість дітей з позитивно стимулюючим настроєм, а саме захоплення від оточення констатували на 3,9 % більше дітей у порівнянні з початком навчального року та збільшилась кількість дітей з проявами радості на 5,9 %.

Безперечно важливу роль у самопочутті дитини в складі колективу учнів відіграють мотиваційні пріоритети, якими оперує дитина та її особисте відношення до навчання в школі.

Складовою проведення педагогічного експерименту було визначення рівня шкільної мотивації та адаптації учнів першого класу за методикою Н. Г. Лусканової [7]. За результатами реалізації методики було здійснено оцінку рівня шкільної мотивації учнів першого класу за п'ятирівневою шкалою.

У відповідності до результатів дослідження до першого рівня - високого рівня шкільної мотивації, навчальної активності дітей шкільного віку було віднесено 39,2 % (n=40) учнів першого класу. Даний контингент характеризувався наявністю пізнавальних мотивів, сумлінності та відповідальності по відношенню до навчання. У відповідності до статевої ознаки 26,5 % (n=27) серед учнів із високим рівнем шкільної мотивації склали дівчата, а 12,7 % (n=13) хлопці.

Також, серед контингенту учнів, які прийняли участь у дослідженні було визначено школярів із гарною шкільною мотивацією, які склали 29,4 % (n=30) від загальної кількості учасників дослідження. Серед контингенту досліджуваних, які успішно можуть упоратись з навчальною діяльністю 15,7 % (n=16) хлопчиків та 13,7 % (n=14) дівчат.

До третього рівня адаптації, що позначається позитивним ставленням до школи але переважають зовнішні мотиви, було віднесено 24,5 % (n=25) учнів. Що стосується розподілу за гендерною ознакою то 13,7 % (n=14) це були хлопці та 10,8% (n=11).

Низький рівень шкільної мотивації мали 2 % (n=2) учасників дослідження, серед яких два хлопці. Даний контингент характеризується відсутністю бажання відвідувати школу, пропускають заняття, займаються сторонніми ділами під час уроку, відволікаються.

Нажаль, серед контингенту досліджуваних дітей 4,9 % (n=5) мали прояв дезадаптації, що супроводжується поведінковими розладами, іноді агресивним поведінням, наявністю труднощів у навчальній діяльності. За гендерною ознакою 3,9 % (n=4) це були хлопці, с проміж них одна дівчинка.

Нажаль слід констатувати відсутність покращення ситуації за період навчання у першому класі, про що свідчать результати повторного опитування дітей.

Таким чином, процес фізичного виховання багатий засобами та методами формуванню сприятливої психологічної атмосфери у учнівському колективі, але для підтримки даної тенденції є потреба створювати умови для колективної співпраці учнів за всебічної підтримки вчителів та батьків, а саме залучати до дій у команді в процесі гри, створення «ситуацій успіху» - переживання учнем своїх особистих досягнень та досягнень всього колективу, стимулювання підвищення мотивації до навчання.

Висновки. Навчання в початковій школі є важливим етапом в житті кожної дитини, який супроводжується значними змінами як з позиції фізичної перебудови організму дитини так і психологічними змінами. Даний період слід

охарактеризувати як кризовий, що пов'язано з визнанням нової ролі дитини - учня, набуття соціального статусу – члена учнівського колективу. Атмосфера, яка панує в учнівському колективі, визначає перебіг формування нових для дитини соціальної позиції, її успішність та психічне здоров'я. Результати досліджень свідчать про позитивний вплив засобів фізичного виховання на психологічну атмосферу учнівського колективу та можуть розглядатися як засіб підвищення шкільної мотивації учнів.

Перспективи подальших розробок у даному напрямі ми вбачаємо у розробці засобів активізації шкільної мотивації учнів та стимулювання сприятливого психологічного клімату в колективі учнів першого класу навчання в школі.

Література

1. Влияние физической культуры на психологический климат студенческого коллектива / Суганов Г., Задорина К., Слепова Л.Н. и др. // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 10. – С. 214-215.
2. Гончарова Н. М. Стан психологічного клімату учнівського колективу як фактор впливу на адаптацію до умов навчання / Н. М. Гончарова, А. О. Прокопенко // Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні: Збірник наукових праць: I Всеукраїнська інтернет-конференція «Color of Science», 29-30 січня 2018 року. – Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2018. – Вип. 1. – С. 235-239.
3. Ершова Н. Г. Формирование межличностных отношений у детей 6-7 лет средствами физического воспитания в процессе воспитательной деятельности / Н. Г. Ершова, Е. И. Холодилова // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – Х., 2007. - № 3. - С. 64-72.
4. Кандрашов А. А. Влияние психологического климата в коллективе на успеваемость младших школьников / А. А. Кондрашов, М. В. Фалей // Научные исследования: от теории к практике. – 2015. – Т. 1. - № 2(3). – С. 222-224.
5. Лутошкин А. Н. Эмоциональные потенциалы коллектива. – М., 1988. – 123 с.
6. Мозгова Г. П. Негативний психологічний клімат оточення - основа виникнення психосоматичних захворювань у дітей / Г. П. Мозгова // Логопедія. - 2011. - № 1. - С. 51-54.
7. Психологічний супровід в школі I ступеня: метод. рекомендації / уклад.: М. М. Свириденко. – 2009. – 56с.
8. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах. – М., Воронеж: Модэк, 1995. – 416 с.
9. Янковская О. В. Способы формирования и поддержания благоприятного психологического климата в детском любительском коллективе / О. В. Янковская [Электронный ресурс]// Universum: Психология и образование : электрон. научн. журн. – 2014. – № 3(4). – Режим доступа: <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/1090>.
10. Michael A. Lawson (2003). School-Family Relations In Context: Parent and Teacher Perceptions of Parent Involvement. Urban Education. Vol 38, Issue 1, 77 – 133. [in English].
11. Xu M., Kushner Benson S., Mudrey - Camino R., Steiner R. (2010). The Relationship between Parental Involvement, Self - Regulated Learning, and Reading Achievement of Fifth Graders: A Path Analysis Using the ECLS - K Database. Social Psychology of Education: An International Journal, 13 (2), 237 – 269. [in English].

References

1. Suganov G., Zadorina K., Slepova L.N. and others (2013). "The influence of physical culture on the psychological climate of the student collective". *Uspekhii sovremennogo yestestvoznaniya*, Issue 10, pp. 214-215. [in Russian].
2. Goncharova N.M., Prokopenko A.O. (2018). "The state of the psychological climate of the student collective as a factor of influence on adaptation to the conditions of learning". *Perspektyvy, problemy ta nayavni zdobutky rozvytku fizychnoyi kul'tury i sportu v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats': I vseukrayins'ka internet-konferentsiya «Color of Science», 29-30.01.2018. Vinnytsya. Issue 1, pp. 235-239. [in Ukrainian].*
3. Yershova N.G., Kholodilova Ye. I. (2007). "Formation of interpersonal relations in children aged 6-7 years by means of physical education in the process of educational activity". *Fizicheskoye vospitaniye studentov tvorcheskikh spetsial'nostey*. Issue 3, pp. 64-72. [in Russian].
4. Kandrashov A.A., Faley M.V. (2015). "Influence of the psychological climate in the team on the performance of junior schoolchildren". *Nauchnyye issledovaniya: ot teorii k praktike*. Vol. 1, Issue 2(3), pp. 222-224. [in Russian].
5. Lutoshkin A.N. (1988). "Emotional potentials of the collective". *Moskov*, 123 p. [in Russian].
6. Mozhova H.P. (2011). "Negative psychological climate of the environment - the basis of the emergence of psychosomatic diseases in children". *Lohopediya*. Issue 1, pp. 51-54. [in Ukrainian].
7. "Psychological support at school I degree: method. recommend". (2009). *uklad.: M.M. Svyrydenko*. 56 p. [in Ukrainian].
8. El'konin D.B. (1995). "Mental development in childhood". *Moskov, Voronezh: Modek*, 416 p. [in Russian].
9. Yankovskaya O.V. "Ways of formation and maintenance of a favorable psychological climate in a children's amateur collective". (2014). [Electronic resource]// *Universum: Psikhologiya i obrazovaniye : elektron. nauchn. Zhurn*. Issue 3(4). - Access mode: <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/1090>.
10. Michael A. Lawson (2003). School-Family Relations In Context: Parent and Teacher Perceptions of Parent Involvement. *Urban Education*. Vol 38, Issue 1, 77 – 133. [in English].
11. Xu M., Kushner Benson S., Mudrey - Camino R., Steiner R. (2010). The Relationship between Parental Involvement, Self - Regulated Learning, and Reading Achievement of Fifth Graders: A Path Analysis Using the ECLS - K Database. *Social Psychology of Education: An International Journal*, 13 (2), 237 – 269. [in English].